

en geniepige laster . . . Het gros bestond uit geboren oplichters en misdadigers, die niet anders verdienden dan te worden opgesloten, ook in een vrij Nederland.¹

'Geboren oplichters en misdadigers'? Ook dat betwijfelen wij. Waren niet eerder velen en misschien wel de meesten onder die zwarthandelaren en clandestiene slachters er pas door de omstandigheden der bezetting toe gebracht, strafbare handelingen te begaan? En stond niet ook, los nog van het feit dat de bezetter, die zelf gigantische aankopen op de zwarte markt verrichtte, het morele recht miste, die economische criminelen te vervolgen, de bestraffing zelve die zij in Amersfoort ondergingen, in een wanverhouding tot de vergrijpen waaraan zij zich schuldig gemaakt hadden? Het was, zoals wij in hoofdstuk 4 vermeldden, de Duitser Horak geweest, hoofd van het aan de Rijksrecherche centrale toegevoegde *Sonderkommando*, die hen met één pennestreek drie, zes of twaalf maanden *Schutzhaft* in een kamp als Amersfoort opgelegd had – kamp waarin alle regels van het Nederlandse gevangeniswezen met voeten getreden werden en de gevangenen prijsgegeven waren aan een regime dat hun fysieke weerstandskracht in de wortel aantastte. Tekenend is het dat talrijke gevangenen die in de periode augustus '41-eind '42 uit Amersfoort naar de concentratiekampen Buchenwald en Neuengamme overgebracht werden, in eerste instantie die overgang als een verbetering voelden: in die twee Duitse kampen (welke in andere opzichten oneindig 'harder' waren) heerste toen niet de hongersnood die Amersfoort van augustus '41 af gekenmerkt had.

Het kan geen verbazing wekken dat de bijna drieduizend gevangenen die in de eerste maanden van '43 uit Amersfoort naar het nieuwe concentratiekamp Vught overgebracht werden, in een deplorabele toestand verkeerden. Onder een zwaar geleide van SS'ers moesten zij zich op hun ongemakkelijke klompen in looppas naar het Amersfoortse station begeven, niet dwars door de stad (dat zou, zulks beseften de Duitsers, teveel opzien baren) maar om het centrum heen. Zij werden toch door velen gezien. Nieuw was zulk een transport voor de Amersfoorters niet. Het viel de gevangenen op dat de Amersfoortse bevolking nauwelijks van reacties deed blijken (wie openlijk protesteerde, liep kans, onmiddellijk meegenomen te worden), maar dat de inwoners van Vught, die zulk een strompelende stoet van vermagerde gevangenen nooit gezien hadden, van duidelijke emoties blij gaven: de Vughtenaren 'waren helemaal ontdaan, schreiden, en hier en daar kwam het ge-

¹ L. W. Schmidt: *Modern bagno. Ervaringen uit het concentratiekamp (1945)*, p. 54.